

TURKLARNING «QIZIL OLMA» MIFOLOGIYASI HAQIDA QISQACHA

Xayrullayev Umidjon

Osiyo Xalqaro Universiteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10535875>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Turklarning «Qizil olma» mifologiyasi haqida qisqacha malumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: «Qizil Olma», Usmoniylar davlati, Usmon I, Mehmet, Yustinian haykali, Pyotr sobori, Konstantinopol, Italiya, Vizantiya imperiyasi, Yildirim Boyazid II, jahon hokimiyati.

BRIEFLY ABOUT THE "RED APPLE" MYTHOLOGY OF THE TURKS

Abstract. This article provides a brief overview of the Turkic "Red Apple" mythology.

Key words: "Red Apple", Ottoman state, Osman I, Mehmet, Justinian's statue, Peter's Cathedral, Constantinople, Italy, Byzantine Empire, Yildirim Bayazid II, world power.

КОРОТКО О МИФОЛОГИИ «КРАСНОГО ЯБЛОКА» ТЮРКОВ

Аннотация. В данной статье представлены краткие сведения о мифологии тюрков «Красное яблоко».

Ключевые слова: «Красное яблоко», Османское государство, Осман I, Мехмет, статуя Юстиниана, собор Петра, Константинополь, Италия, Византийская империя, Йылдирим Баязид II, мировая держава.

Turkiy xalqlar qadimdan dunyoning turli minatqalarida yashab keladi. To'grulbek va Chag'ribek istilolari tufayli, keyinchalik Mo'g'ul bosqinidan qutulish maqsadida turklar Kichik Osiyo hududlarida panoh topishadi. **Kayi qabilasi** — O'g'uznoma dostonlarida tilga olingan 24 ta o'g'uz qabilasidan, Mahmud Qoshg'ariyning Devonu lug'otit turk asarida tilga olingan 22 ta o'g'uz qabilasidan ikkinchisi hisoblanadi¹.

XI asrda ushbu qabila Saljuqiylar imperiyasining Xuroson viloyati hududida yashaganlar. Saljuqiylarga tobe bo'lmagan, balki boshqa turk qabilalari kabi Saljuqiylar davlati chegaralari ichida yashagan Kayilar, Onado'luga ikki xil davrda ikki alohida tarmoq bo'lib kirdilar. Kayilarning birinchi qismi 1071-yilda Malazgirt (Maniskret) jangidan so'ng Onado'luga ko'chib kelib o'rtnashganlar. Keyinchalik kuchayib Artuklu bekligiga asos solganlar.

Marv va Xuroson hududlarida qolgan kayilarning ikkinchi qismi mo'g'ullar hujumidan qochish uchun Xorazmshohlar bilan birga XIII asrda Onado'luga ko'chib o'rtnashganlar². Onado'luga ko'chib o'tganlarida taxminan 70.000 chodirli katta aholiga ega bo'lganlari, o'z taqdirlarini o'zlari belgilaganlari va XII asrdan boshlab turk tarixida o'z o'rinlarini egallaganlari taxmin qilinadi.

Ertug'rul G'ozini ushbu hududlarga qabilasi bilan birga XIII asrda kelgan. Mo'g'ul istilosidan qutulish uchun Kayi qabilasi Ertug'rul G'ozining otasi Sulaymon Shoh boshchiligida hozirgi Turkmanistonning Marv hududi yaqinlaridan Onado'luga ko'chib keldilar. Keyinchalik

¹Atalay, Besim (2006). *Divanü Lügati't* — Türk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. ISBN 975-16-0405-2, Cilt I, sayfa 55.

²İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920): 'Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi' (11-13 Temmuz 1977) Tebliğleri / Papers Presented to the 'First International Congress on the Social and Economic History of Turkey, ed.: O. Okyar - H. İnalcık, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1980, s. 27-33

Kayi qabilasi Onado‘lining g‘arbiy qismiga ko‘chib boradi va Vizantiya imperiyasi hududi bilan qo‘shni bo‘ladi. Bu paytda Ertug‘rul G‘ozi Ko‘niya sultonligining uch beyi vazifasida edi. Uch beyining vazifasi sultonlik chegarasini qo‘riqlashdan iborat bo‘lgan. Ertug‘rul G‘ozi qarib 1281-yilda So‘g‘ut shahrida vafot etgandan so‘ng, Kayi qabilasi beyligiga o‘g‘li Usmon G‘ozi kelgan. U 1307-yilda mustaqil beyligiga asos solgan va keyinchalik bu beylik Usmonlilar imperiyasiga aylangan³. Aynan Usmoniylar davrida “Qizil olma” g‘oyasi vujudga kelgan va ko‘pchilik tarixchilar bu g‘oyaning shakllanishini Fotih sulton Mehmet davrida sodir bo‘lganligiga ishonishadi. Lekin aslida bu g‘oyani shakllanishi ancha oldinroqqa borib taqaladi. Ertug‘rul G‘ozi o‘z qabilasini Vizantiya chegaralariga ko‘chirib o‘tgach bu hududlarning uch beyligi unga topshirilgan. Aslida turklarning jahon hokimiyatini egallash mafkurasi sifatida xalq, askarlar va beylarning ramzi bo‘lib kelgan bu g‘oya aynan Ertug‘rul g‘ozi davrida vujudga kelgan hisoblanadi⁴. “Qizil olma” dastlab qabila beyi va unga yaqin kishilar orasida ma‘lum bo‘lgan va keyinchalik Usmoniylar qo‘shinida buyuk g‘oya sifatida namoyon bo‘lgan ya‘ni fotih sulton Mehmetdan sulton Salim III ga qadar turk asakarlari tilidan tushmagan⁵.

Turk shoiri va yozuvchisi Ziygo Go‘kalp va qirg‘iz yozuvchisi Chingiz Aytmatovlar o‘z asarlarida “Qizil olma” ga alohida urg‘u berib o‘tganlar. Aslida bu termin kelib chiqishi qadim turkiy xalqlarga borib taqaladi. Olma quyoshga qiyoslangan, qizil rangi esa quyosh botayotganda qirmizi tusga kirishi paytidagi ko‘rinishiga qiyoslanib quyoshga yetib borish tushunilgan. “Qizil olma” mifologiyasining vujudga kelishi bu turk davlatining yangidan tashkil etilishiga ishora bergan. Bu g‘oya yangi huddlarni fath etish uchun dastak bo‘lgan⁶. Ertug‘rul G‘ozi va uning o‘gli Usmon davrida “Qizil olma” quyidagicha uyg‘unlangan: “Yo‘llar qayerdadir - Qizil olmagadir, ushrashuv qayerdadir – vatandadir, vatan qayerdir – butun jahondir”. Aynan bu davrda “Qizil olma” Vizantiya imperiyasi poytaxti Konstantinopol sharidagi Avliyo Sofiya cherkovi yonidagi ot mininb turgan Yustinian qo‘lidagi metal shar tushunilgan. Unga egalik qilish Konstantinopolga hukmronlik qilish deb hisoblangan va bu shar butun dunyo hokimiyatiga ishora qiladi deb tushunilgan. Mashur turk geografi Avliyo Chalabiy Konstantinopoldagi shar bilan Rim shahrida joylashgan Avliyo Pyotr cherkovining gumbazi uyg‘un deb tariflagan. Kosovo jangidan so‘ng Sibirni qo‘lga kiritib taxtga kelgan sulton Yildirim Boyazidning Andrinopol saroyiga tabrik va savdo tijorat ishlarini yo‘lga qo‘yish uchun kelgan Venetsiya, Genuya va boshqa italyan hukumatlarining elchilariga sulton tijorat Turkiyada odatiy hol ekanligini va hech qanday kelishuv amalga oshmasligini aytib, Rim shahrini bosib olib Avliyo Pyotr cherkovining mehrobida otimga yem yediraman deb dag‘- dag‘a qiladi⁷. Ya‘ni hali Konstantinopol fath etilmasidan Rim fathini manaviy xaritsiga kiritadi. Shuningdek bu fath g‘oyasi Qonuniy sulton Sulaymon davrigacha ham

³Halil İnalçık, Söyleşiler ve Konuşmalar, I, haz.: Birsen Çınar, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013, s. 142-143; a.mlf., Osmanlılar: Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 95, vb.

⁴ Davison R.D. Turkey Fifth Edition 1995 y 17-19 p

⁵ Orhan Şaik Gökyay “Kizil Elma Üzerine”: “Uluslar arasi kuruluşunun 700. yıl dönümünde bütün yönleriyle Osmanli devleti Kongresi”(s 19-20.Konya 2000)

⁶ Burak ARMAĞAN “Kolektif Bilinç Ürünü Olarak Kızıl Elma’nın Edebî Metinlerdeki Algılanma Görüntüsü: Ziya Gökalp’in ve Cengiz Aytmatov’un Kızıl Elma Anlatıları”: “KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ”(s 641-650. 2022)

⁷ Orhan Şaik Gökyay “Kizil Elma Üzerine”: “Uluslar arasi kuruluşunun 700. yıl dönümünde bütün yönleriyle Osmanli devleti Kongresi”(s 19-22.Konya 2000)

o'zgarib boradi va bu turklar orasida panturkizm g'oyasining nomi sifatida qoladi. Ziya Go'kalp ta'kidlashicha bu g'oya aynan O'g'uzxon davrida vujudga kelgan⁸.

REFERENCES

1. Atalay, Besim (2006). *Divanü Lügati't* — Türk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. ISBN 975-16-0405-2, Cilt I, sayfa 55.
2. Burak ARMAĞAN “Kolektif Bilinç Ürünü Olarak Kızılelma'nın Edebî Metinlerdeki Algılanma Görüntüsü: Ziya Gökalp'in ve Cengiz Aytmatov'un Kızıl Elma Anlatıları”: “KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ” (s 641-650. 2022)
3. Davison R.D. Turkey Fifth Edition 1995 y 17-19 p.
4. Halil İnalçık, *Söyleşiler ve Konuşmalar, I*, haz.: Birsen Çınar, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013, s. 142-143; a.mlf., *Osmanlılar: Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 95, vb.
5. İbrahim Artuk, “Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke”, *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920): 'Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi' (11-13 Temmuz 1977) Tebliğleri / Papers Presented to the 'First International Congress on the Social and Economic History of Turkey*, ed.: O. Okyar - H. İnalçık, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1980, s. 27-33
6. Orhan Şaik Gökyay “Kızıl Elma Üzerine”: “Uluslar arası kuruluşunun 700. yıl dönümünde bütün yönleriyle Osmanlı devleti Kongresi” (s 19-20. Konya 2000)
7. Shokir o'g'li, S.U. (2023). MAHALLANING JAMIYAT IJTIMOİY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI. *Научный Фокус*, 1(6), 369-371.
8. Sadullayev, U. (2023). ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF NEIGHBORHOOD. *Modern Science and Research*, 2(12), 722-727.
9. Sadullayev Umidjon Shokir O'g'li. (2023). THE IMPORTANCE OF THE MAHALLA SYSTEM'S REFORMATIONS IN NEW UZBEKISTAN. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(10), 25–30. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue10-05>
10. Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li. (2023). The History of the Creation and Formation of the Neighborhood. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(10), 480–485. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2142>
11. O'gli, S. U. S. (2023). ELUCIDATION OF ISSUES OF THE HISTORY OF BUKHARA GUZARS IN OA SUKHAREVA AND HER STUDIES. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 30-35.
12. Sadullayev, U. (2023). ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF NEIGHBORHOOD. *Modern Science and Research*, 2(12), 722–727.
13. Shokir o'gli, S. U. (2023). The Essence of State Policy on Youth in New Uzbekistan. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 554-559.

⁸ Burak ARMAĞAN “Kolektif Bilinç Ürünü Olarak Kızılelma'nın Edebî Metinlerdeki Algılanma Görüntüsü: Ziya Gökalp'in ve Cengiz Aytmatov'un Kızıl Elma Anlatıları”: “KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ”(s 641-650. 2022)

14. Sadullayev,U.(2023). THE ROLE OF THE NEIGHBORHOOD IN RAISING A SPIRITUALLY MATURE GENERATION. *Modern Science and Research*, 2(10),488-493.
15. Sadullayev, U. (2023). O'zbekistonda xotin-qizlarga berilayotgan e'tibor: mahalla boshqaruvida xotin-qizlarning roli. In *Oriental Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 551-556). OOO «SupportScience».
16. Sadullayev, U. (2023). THE ROLE OF THE NEIGHBORHOOD IN THE SOCIAL DEVELOPMENT OF SOCIETY. *Modern Science and Research*, 2(10), 755-757.
17. Shokir o'gli, U. S. (2023). MILLIY QADRIYATLARIMIZ ASROVCHISI. *Journal of new century innovations*, 35(1), 79-80.
18. Sadullayev, U. (2023). THE ROLE OF WOMEN IN NEIGHBORHOOD MANAGEMENT IN UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(9), 132-135.
19. Shakhnoza Shuhratovna, T. (2023). M. S. ANDREYEV'S WAY OF LIFE. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(10), 655–659. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2280>
20. Toshpolatova Shakhnoza Shuhratovna. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF NATIONAL COSTUMES AND RITUALS OF TAJIKS IN THE WORKS OF M. S. ANDREYEV. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 42–47. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-08>
21. Toshpo'latova S. (2023). M. S. ANDREYEV-SCIENTIFIC CAREER. *Modern Science and Research*, 2(12), 801–807. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27191>
22. Toshpulatova Shakhnoza Shuhratovna. (2023). ETYMOLOGY OF TAJIK MARRIAGE CEREMONY. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 17–23. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-05>
23. Toshpo'latova, S. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF CALENDRIAL CALCULATION AND LENGTH MEASUREMENTS OF KHUF VALLEY TAJIKS IN THE RESEARCHES OF MS ANDREYEV. *Modern Science and Research*, 2(10), 291-299.
24. Kizi, R. S. S. (2023). Reforms Implemented in the Spiritual and Cultural Sphere in New Uzbekistan. *American Journal of Science on Integration and Human Development (2993-2750)*, 1(9), 141-147.
25. Kizi, R. S. S. (2023). Reforms Implemented in the Spiritual and Cultural Sphere in New Uzbekistan. *American Journal of Science on Integration and Human Development (2993-2750)*, 1(9), 141-147.
26. Bobojonova, D. (2023). ANALYSIS OF IDIOMS THAT PRESERVE BOTH FORM AND CONTENT IN MAHMUD KASHGARI'S "DEVONU LUG`OTIT TURK". *Modern Science and Research*, 2(9), 64–67. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23909>
27. More Citation Formats
28. Bobojonova, D. (2023). MAHMOUD QOSHGARI'S "DEVONU LEXICOTIT TURK" AND ITS PLACE IN LINGUISTICS. *Modern Science and Research*, 2(10), 538–540. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24506>

29. Oxunjonovna, B. D. (2022). O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA LISSONIY INTERFERENSIYANING KO'RINISHLARI. *PEDAGOGS jurnali*, 14(1), 22-25.
30. Okhunjonovna, B. D. (2023). Comparative Analysis of Proverbs in "Devonu Lug'Otit Turk" and Currently Available. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(2), 194–198. Retrieved from <http://e-science.net/index.php/EJHEAA/article/view/139>
31. Bobojonova, D. (2023). THE ROLE OF MAHMUD KASHGARI'S WORK "DEVONU LUG'OTIT TURK" IN THE DEVELOPMENT OF THE UZBEK LANGUAGE. *Modern Science and Research*, 2(4), 568–5672. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/19394>
32. Bobojonova, D. (2023). THE IMPORTANCE OF UZBEK FOLK PROVERBS. *Modern Science and Research*, 2(10), 670–675. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25751>
33. Oxunjonovna, B. D. (2023). MAHMUD QOSHG'ARIYNING “DEVONU LUGOTIT TURK” DAGI SHAKLINI HAM, MAZMUNINI HAM SAQLAGAN IDIOMALAR TAHLILI.
34. Dilobar Imamkulovna Gulamova. (2023). METHODS OF FORMING THE CULTURE OF USING EUPHEMISMS IN 5-6TH GRADE NATIVE LANGUAGE CLASSES. *International Journal Of Literature And Languages*, 3(11), 61–67. <https://doi.org/10.37547/ijll/Volume03Issue11-09>
35. Gulamova, D. I. (2023). NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA EVFEMIZMLARNING O 'RNI.
36. Gulamova, D. . (2023). ЭВФЕМИЗМЫ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ УЧЕНИКОВ. *Modern Science and Research*, 2(8), 231–236. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22630>
37. More Citation Formats
38. Gulamova, D. I. (2022). USE OF CREATIVE TASKS IN TEACHING THE NATIVE LANGUAGE AT SCHOOL. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 841-846.
39. Gulamova, D. (2023). USE OF CREATIVE TASKS IN TEACHING THE NATIVE LANGUAGE AT SCHOOL. *Modern Science and Research*, 2(7), 322-327.
40. Gulamova, D. (2023). EUPHEMISM AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPEECH CULTURE. *Modern Science and Research*, 2(4), 175–181. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/19207>
41. More Citation Formats
42. Gulamova, D. (2023). EUPHEMISM AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPEECH CULTURE. *Modern Science and Research*, 2(4), 175–181. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/19207>
43. More Citation Formats